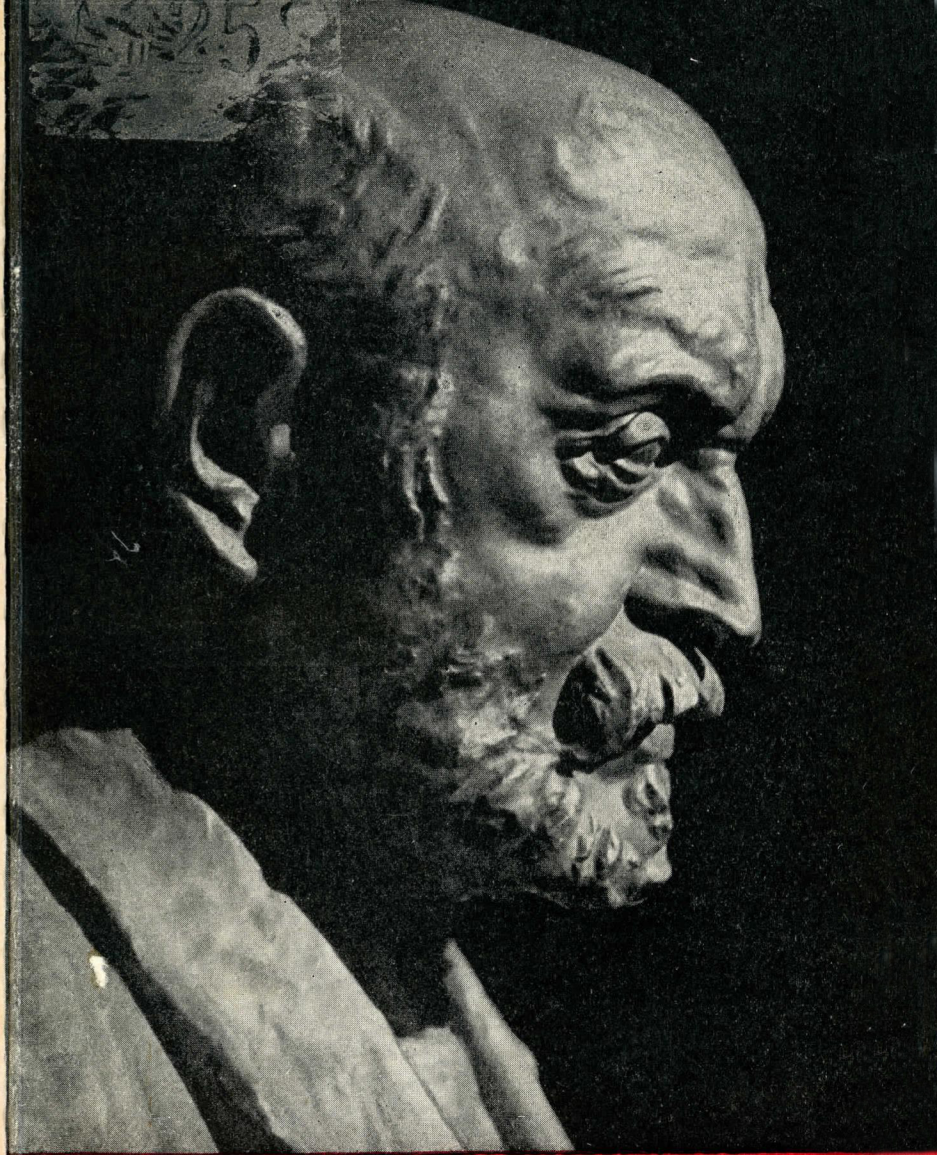

JIRÁSKŮV HRONOV

JIRÁSKŮV HRONOV

AMVOHINE AMBVTSAJY
MBAVH J

AMBAVH JY HONOV

OSVĚTA

AMBAVH JY HONOV

OSVĚTA

VLASTIVĚDNÁ KNIHOVNA
4. SVAZEK

JIRÁSKŮV HRONOV

OSVĚTA

VYDAVATELSTVÍ MINISTERSTVA INFORMACÍ A OSVĚTY

PRAHA 1951

JIRÁSKŮV HRONOV

Na knize spolupracovali: Jan Petrák, Vladimír Semrád
a Anna Sokolová.

91

7671

A 12586

JUBILEJNÍ JIRÁSKOVA VÝSTAVA je pořádána v době od 17. června do 31. srpna 1951 v Hronově v sále „U mostu“. Otevřena je od 9—12 a od 13—18 hod. Vstupné pro dospělé 5 Kčs, pro děti 3 Kčs. Výstavu pořádá KNV v Hradci Králové; uspořádání sbírek provedl spisovatel Karel Michl.

Jíti Náchodskem po stopách Jiráskových znamená jen procházeti tento kraj pro požitek nebo ze zvědavosti, kde se to či ono odehrálo. Jirásek ovšem umí tak krásně vypravovat, že nám svá místa učiní i takto milá, a proto neodoláme, abychom se na ně nepodívali i ze zájmu čistě beletristického. Ale to jistě není to hlavní, co nám Jiráskovo Náchodsko může poskytnout. Já aspoň, jdu-li Náchodskem, jdu krajem pro mne nesmírně v á ž n ý m.. To není jako Jiráskova Litomyšl. Ta je tak ozářena jen a jen poesí malého města a jeho života, že v ní se lze docela nerušeně kochati tímto jejím půvabem. Ale Náchodsko jest tolik skropeno a tím jakoby posvěceno utrpením lidu, že nelze takřka na každém zde kroku necítiti tuto jeho životní vážnost. I příroda tohoto kraje i dobrota a srdečnost jeho obyvatel má pro mne stále tento vážný ráz. A tak bych chtěl, aby procházeli Náchodskem i jiní, pokud možno všichni ti horliví čtenáři Jiráskových spisů, kteří sem přicházejí.

(Zdeněk Nejedlý, Čtyři studie o Al. Jiráskovi: Al. Jirásek a Náchodsko (1926), Melantrich 1949.)

PŘEHLÍDKA UMĚLECKÉ TVOŘIVOSTI NAŠEHO LIDU

V početné řadě Jiráskových Hronovů, která letos překročí dvacítku, jsou dva rozhodující mezníky. Prvním z nich je rok 1930, druhým pak rok 1949.

V roce 1930 byl položen základ k pořádání těchto slavností, jimiž chtělo naše ochotnictvo vzdát hold mistru českého dramatu Aloisu Jiráskovi a vyjádřit tak svou hlubokou úctu a lásku k jeho uměleckému odkazu každoroční vrcholnou přehlídkou své činnosti v Jiráskově rodném městě.

Stalo se tak v době, kdy se oficiální česká kritika se svého stanoviska buržoasního kosmopolitismu a uměleckého formalismu pohrdavě odvracela od vynikajících děl Jiráskových, vyjadřujíc se o nich velmi odmítavě a ještě častěji o nich vůbec nemluvíc. Vroucí vlastenectví, hluboká lidovost a důsledně realistická forma byly naprosto vzdáleny mentalitě hlasatelů úpadkového umění rozkládajícího se měšťáctva, byly naprosto cizí pseudoestétským požadavkům Arne Nováků, Karlů Teigeů a jiných mluvčích, kteří tehdy do nebes vynášeli plytká, bezideová díla, po nichž dnes nezůstalo ani stopy. Jirásek byl jimi v nejlepším případě označován za »lidového« vypravěče a dramatika. A lidový — to znamenalo z úst měšťáků horší, méněcenný, primitivní, na rozdíl od »vynikajících« uměleckých děl, kterým téměř nikdo nerozuměl a která širokým lidovým masám nemohla nic přinést, protože byla vytvářena jen k rozptýlení nudících se a všim už přesycených měšťáků. Za ta-

kové situace vznikla a byla po prvé uskutečněna krásná myšlenka Jiráskových Hronovů. Buržoasie však, když už nemohla zabránit, aby si lid vytvořil důstojnou oslavu svého umělce, pokoušela se tyto slavnosti si přivlastnit, podvrhnout jim jiný, svůj obsah, aby tak ulomila jejich ostří a zavedla je na scestí. A tak během osmnácti pořádaných Hronovů Jiráskovy hry z hronovské dramaturgie téměř vymizely, zatlačeny do pozadí leckdy lacinými konverzačkami a bezduchými hříčkami, s nimiž velký, vpravdě národní umělec Alois Jirásek neměl nikdy nic společného. Z Jiráskova Hronova zůstalo pomalu jiráskovské jen jméno. Hronovy se stávaly více či méně atraktivní záležitosti, kde se nesoutěžilo v kvalitě výběru hry, ve správném výkladu a jevištním vyjádření hlavních myšlenek dramatu, v uměleckém zvládnutí představení jak režisérem, tak herci, nýbrž v nádheře výpravy a kostymů, vymýšlení efektů a v honbě za originalitou.

Úroveň Hronovů tehdy hluboko klesla, jejich poslání se naprosto a zásadně odchýlilo od svého prvotního určení. Přestaly být záležitostmi širokých mas, a hronovská představení byla více společenskou záležitostí měšťáků než národní oslavou jednoho z největších našich umělců a přehlídkou tvořivých sil našeho lidu. Ale to všechno bylo skrýváno pod záštitou Jiráskova jména. Buržoasie tady postupovala stejným způsobem, jako v tisíci jiných případech, kdy drze zneužila správné myšlenky a velké osobnosti ke svým nízkým, sobeckým zájmům.

Teprve po Únoru zavanul nový, ostrý vítr i do organizace a náplně Jiráskových Hronovů a smetl všechny nánosy měšťáctví a maloměšťáctví, jimiž byla zasuta jejich původní idea.

XIX. Jiráskův Hronov, pořádaný v roce 1949, obnovuje krásnou myšlenku vytvořit v Hronově každoročně přehlídku lidové umělecké jevištní tvořivosti

a rozvíjí ji do měřítek, před tím nebývalých. Toho roku po prvé nastupují v Hronově, kromě ochotnických spolků, první soubory ČSM a první dělnické divadelní soubory. Podstatně se mění i dramaturgie, která je tu charakterisována Káňovou Partou brusiče Karhana, Spitzerovým Tovaryšem Martinem, Gorkého Matkou, Tylovými Kutnohorskými havíři, Jiráskovou Lucernou a několika sovětskými hrami (Volá Vás Tajmyr, Konfrontace, Směšná práce). Počínaje XIX. Jiráskovým Hronovem, stává se tato slavnost opět záležitostí širokých vrstev pracujících lidu. Rok 1949 je tedy v pořádaní Jiráskových Hronovů druhým významným a rozhodujícím mezníkem.

Účastnit se Hronova, moci před nejpovolnějšími činiteli našeho kulturního života ukázat výsledky své celoroční práce — toť velká a jedna z největších poct, jakých se může dostat souboru lidové umělecké tvořivosti. A účastnit se letošního XXI. Hronova v jubilejním roce Jiráskově, kdy 23. srpen je stým výročním dnem narozenin milovaného Mistra, to je velké vyznamenání, jež zůstane dlouho v paměti souborů, které letos přijely do Hronova.

Proto se přistupovalo k výběru souborů na slavný XXI. Jiráskův Hronov s obzvláštní péčí a důkladností. Při hodnocení práce souborů se bral zřetel právě tak na jejich uměleckou vyspělost, jako na vyspělost politickou, projevující se především v plnění budovatelských úkolů závody a jednotnými zemědělskými družstvy, při nichž soubory působí.

Vybraným účastníkům, souborům závodních klubů továren, jednotných zemědělských družstev a souboru naší lidové armády byly po prvních loňských zkušenostech stanoveny umělecké úkoly. Význačný pracovník lidové tvořivosti, František Kubr, velmi správně zdůvodnil toto opatření, když řekl: »Dostávali jsme úkoly ve škole, jako učňové, jako dělníci, funk-

cionáři — proč bychom tedy nemohli dostávat úkoly jako uvědomělí lidé, kulturní pracovníci, kteří mají podněcovat a organisovat divadelní činnost. Dát a vzít úkol je správné. Jen člověk, který nechce mít nic se světem, který budujeme, může odmítat úkoly.«

Je ovšem samozřejmé, že při určování úkolů jednotlivým souborům byla brána v úvahu umělecká vyspělost souboru, technické možnosti i charakter pracoviště, při němž soubor působí. Tak soubory JZD byly pověřeny nastudováním her se zemědělskou tematikou, soubory továren dostaly úkol připravit hry, jež zobrazují velké revoluční události z bojů dělnické třídy. A právě tak soubor čsl. armády.

Hronova se zúčastňuje soubory české i slovenské, aby se tak vzájemnou výměnou zkušeností ještě více utužil svazek obou našich národů.

*

Je samozřejmé, že se pozornost divadelních pracovníků v jubilejním roce Jiráskově soustřeďuje především k dílům tohoto dramatika. Proto také na XXI. Hronově je prováděna »Vojnarka«, »Kolébka«, »Lucerna«, především však mohutná historická trilogie »Jan Hus«, »Jan Žižka« a »Jan Roháč«. Je to po prvé v dějinách jiráskovské dramaturgie, kdy během několika dní má divák možnost shlédnout jevištní zobrazení nejslavnější doby našich dějin, jak nám ji historicky pravdivě a umělecky poutavě vylíčil Jirásek ve své trilogii. Soubory lidové umělecké tvořivosti tu mají příležitost změřit své síly na těchto nádherných, ale velmi obtížných scénických dílech, která jsou i pro mnohé profesionální scény tvrdým oříškem.

Kromě nejlepších děl Aloise Jiráska je na letošním Hronově prováděno i vynikající drama »Nepřítel«, kterým se naše soubory hrdě hlásí k odkazu největ-

šího proletářského spisovatele Maxima Gorkého, od jehož smrti uplynulo letos patnáct let. Kromě tohoto obrazu o boji ruského proletariátu zastihují návštěvníci XXI. Jiráskova Hronova také překrásnou, sluncem a květy zářící hru sovětského dramatika Alexandra Kornejčuka »Kalinový háj«, hru, která vypráví o šťastném životě sovětských lidí, ubírajících se k tak vysoké metě lidstva, k výstavbě komunismu.

Naše současná tvorba je zastoupena hrou laureáta státní ceny Vojtěcha Cacha »Duchcovský viadukt«. Jako díla Jiráskova líčí boj našeho lidu proti šlechtě, tak nám »Duchcovský viadukt« podává obraz boje dělnické třídy proti buržoasii, navazuje tak na slavné a velké tradice revolučních dramát Jiráskových. V programu je i představení »Strakonický dudák«, které ukazuje, že Jirásek je pokračovatelem zdravých tradic naší divadelní tvorby, k níž J. K. Tyl právě ve Strakonickém dudáku položil pevný základ. Celkový pořad je zpestřen estrádami ROH a ČSM, které doplňují vrcholnou přehlídku jevištní lidové tvořivosti ukázkami písní, tanců a recitacemi.

*

XXI. Jiráskův Hronov obohacuje zkušenosti a práci našich souborů lidové umělecké tvořivosti nejen po stránce uměleckého zvládnutí představení, nýbrž i po stránce organizační, především však po stránce ideové. Víme, jaká řevnivost dříve panovala mezi jednotlivými ochotnickými soubory. Spolupráce a vzájemná pomoc byly vzácnými výjimkami. A letos se spojily tři závodní kluby jaroměřských továren, aby mohly provést na jevišti nejrozsáhlejší české drama, Jiráskova »Jana Husa«! Tento příkladný čin jaroměřských pracovníků je důkazem toho, jak se mění způsob myšlení našeho ochotnictva, a bude jistě stále častěji následován i jinými soubory, které tak v sou-

družské spolupráci budou vytvářet veliká, náročná představení, na jejichž zvládnutí by nestačily síly jednoho souboru.

Tak se i tady rozbíjejí poslední hráze a přehrad, které uměle vytvořila stará společnost a které oslabovaly a omezovaly možnosti našich souborů lidové tvořivosti.

Na letošním Hronově dochází také k mnohem rozvinutější a hlubší spolupráci profesionálních divadelních umělců s pracovníky lidové umělecké tvořivosti. Doposud se tato spolupráce převážně omezovala jen na účast divadelníků z povolání v porotách a diskusích; letos po prvé fungují profesionální umělci jako odborní instruktoři vybraných souborů a hned od začátku práce na představení se zúčastňují zkoušek, aby tak svými znalostmi a zkušenostmi pomohli ke zvýšení celkové úrovně Jiráskova Hronova a přispěli ke skutečně důstojnému vyvrcholení Jiráskova roku, jímž je letošní XXI. Hronov.

*

XXI. Jiráskův Hronov stává se tak nejen velikou oslavou našeho národního klasika, nýbrž také radostnou bilancí stále více se uvolňujících tvořivých sil našeho lidu. Vždyť lid, který je vykořisťován, lid, který žije v bídě a dře na cizí od rána do večera, ten nemá ani čas, ani možnosti vytvářet kulturní statky. Teprve tehdy, když se osvobodil od vykořisťovatelů, když si vládne sám, teprve tehdy, když se práce změnil z otročiny v radost, každým dnem bohatší, teprve tehdy může lid věnovat svůj zájem umělecké tvorbě, teprve tehdy může sám tuto tvorbu rozmnožovat. Letošní Hronov je proto i ráznou odpovědí na všechny pomluvy nepřátel a zrádců naší drahé vlasti za hranicemi, kteří by chtěli namluvit světu, že socialismus přináší s sebou úpadek a zánik kultury. Se

svého stanoviska obdivovatelů hniloby a rozkladu mají ovšem pravdu. Neboť výstavba socialismu přináší opravdu zánik toho, co oni za kulturu vydávají, co však ve skutečnosti slouží k ohlupování lidu a k oslabování jeho revolučních sil. Socialismus nemilosrdně odstraňuje všechno nezdravé a zvetšelé, všechno, čím je dnes tak hluboce zasažena měšťácká kultura. Taková kultura kořistnické třídy už opravdu nemá co pohledávat v našem životě. Zato však kultura, která je neoddělitelnou součástí života pracujícího lidu, kultura socialistická, jež zmnožuje a činí radostným život každého z nás, taková kultura dnes u nás každým dnem vzkvétá do stále bohatších a krásnějších květů. A jednou z velkých přehlídek této zdravé lidové kulturní tvorby je i letošní XXI. Jiráskův Hronov.

VLADIMÍR SEMRÁD

HRONOVSKÉ DĚLNICTVO V BUDOVAATELSKÉM ÚSILÍ

Lid, který v celém díle Mistra Aloise Jiráska hraje tak významnou roli, nastoupil u nás, po našem osvobození hrdinnou sovětskou armádou v roce 1945, ke své veliké úloze, kterou mu dějiny přisoudily: vybudovat socialismus v naší vlasti a tím připravit šťastný život sobě i příštím pokolením a zajistit tak trvalý mír, jenž je podmíněn právě vítězstvím socialismu.

Lid vzal svůj osud do vlastních rukou. Tak je tomu v celé republice, tak je tomu i v městě Aloise Jiráska, v Hronově.

Průmyslový charakter města Hronova určoval odedávna směr cesty, po níž kráčeli pracující v této výspě naší vlasti. Tíha kapitálu, představovaná akciovou společností Hronovské přádelny i jednotlivými majiteli továren, doléhala tvrdě, se vši krutostí na všechno hronovské dělnictvo, ať už to byli textiláci v přádelnách, tkalcovnách, úpravnách a barvírnách, nebo kováci, pracující v těžkém strojírenství.

Velká stávka textilního dělnictva v Hronově v roce 1899, na jejíž zdoání si povolali tehdejší kapitalističtí upíři vojsko, je výmluvným svědectvím, že už tehdy dělníci v tomto městě zdvihali rudý prapor k prvním signálům, jimiž odpovídali na heslo: Proletáři všech zemí, spojte se!

Těžké sociální zápasy, v nichž zpočátku dělníci hájili jen právo na život a později právo na to, aby

mohli žít jako lidé, pokračovaly pak v nepřetržitém řetězu. Z větších srážek hronovských dělníků s kapitalisty v první republice byla významná stávka kováků v roce 1922, která trvala tři měsíce a již vyvolali dělníci proto, že majitel továrny bývalé firmy Mach a Fišer jim odmítl přidat k jejich hladovým mzdám 20 haléřů na hodinu. Dělnictvo tehdy stávkou vyhrálo, protože bylo jednotné.

V roce 1931 vypukla v Hronově nová stávka kováků, která trvala ještě déle, tři a půl měsíce, avšak tentokrát bylo dělnictvo zaskočeno. Kapitalisté využili nezměrné bídy a těžkého živoření trvale nezaměstnaných a verbovali je po celých Čechách jako stávkokaze do Hronova. Na ochranu továrníka Macha a stávkokazů vyslal režim buržoasní demokracie četníky z celého kraje. Tehdejší předáci odborové organizace kovodělníků, kteří zaprodali stávku, zpečetili její neúspěch. Někteří zaměstnanci, dosud pracující v závodě, si po stávce odpykali těžké tresty, které jim vyměřil krajský soud za to, že vyvolali stávku.

Ale i v okupaci to byla opět dělnická třída, která zaplatila nejtěžší daň z odbojové činnosti; mezi čtrnácti oběti nacistických vrahů a mezi desítkami zatčených hronovských občanů byla většina dělníků.

Rok 1945 vložil po znárodnění do rukou dělníků správu největších podniků, jiné závody byly pod národní správou. Reakce však začala záhy vylézat z přítmí, kam se ukryla v době revoluce a, podporována pravicovými živly ve vládě, pustila se plna naděje opět do intrik.

Bývalí majitelé usilovali všemi prostředky o vrácení závodů, v nichž by mohli dál vykořisťovat dělnictvo.

Ale dělníci v závodech se postavili v nejužší součinnosti s místními i krajskými orgány Revoluční

ho odborového hnutí a Komunistické strany Československa energicky proti všem snahám o restituci a dosáhli toho, že ani v jediném případě k ní nedošlo.

Ve znárodněných podnicích převzalo dělnictvo ve většině případů po bývalých majitelích neradostný odkaz. V nynějším národním podniku Továrny obráběcích strojů, patřícím dříve společníkům Machu a Fišerovi, zůstaly tehdy staré, nevykonné stroje, nedostatečný pracovní prostor a primitivní nářadí. Kováci se pustili do práce. Nebylo to lehké. Bylo potřeba doplnit strojní park obráběcích strojů a využít každého místa pracovního prostoru. Také fluktuace a absence srážela výkon a měla neblahý vliv na plnění výrobního plánu.

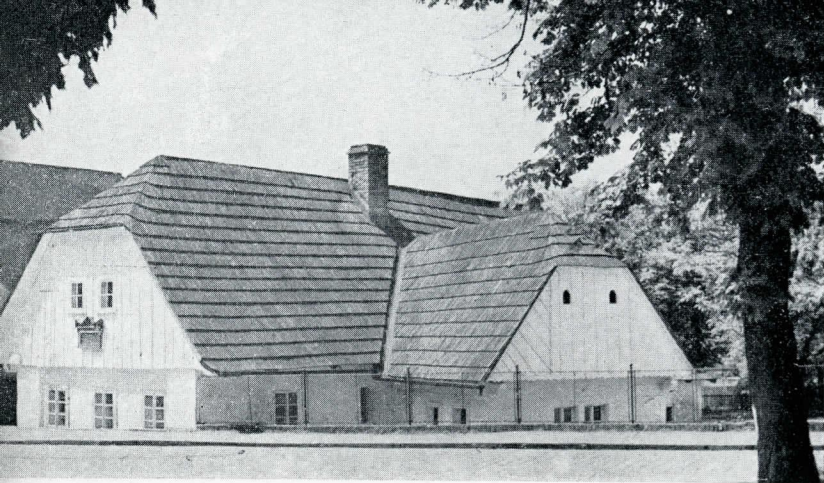
V roce 1948, po únorovém vítězství dělnické třídy, se pracovní morálka brzy zvýšila a zaměstnanci se pustili s větší chutí a mohutnějším elánem do zdolávání překážek a obtíží, které našemu národnímu hospodářství připravili kapitalisté svým hospodařením jen pro vlastní zisk.

V závodě se začalo rozvíjet socialistické soutěžení, zlepšovatelské a údernické hnutí. Už v příštím roce 1949 splnili zaměstnanci roční plán téměř na sto procent. A v roce 1950 byl v závodě TOS splněn úkol druhého roku pětiletky na 100,3 procenta.

Dnes, v třetím roce pětiletky, je v socialistické soutěži v Továrnách obráběcích strojů 75 procent všech zaměstnanců, mají krásně rozběhnutou soutěž o nejlepšího pracovníka a závodní složky věnují všechnu péči rozšiřování nových způsobů práce podle vzoru našich novátorů. Zlepšovatelské hnutí v závodě ukazuje, kolik nevyčerpatelných možností je ukryto v iniciativě našich pracujících. Při prověrcce norem v roce 1950 zpevnili zaměstnanci normy v průměru celého závodu o 10,5 procenta.

Ministr školství Dr. Zdeněk Nejedlý mezi divadelníky

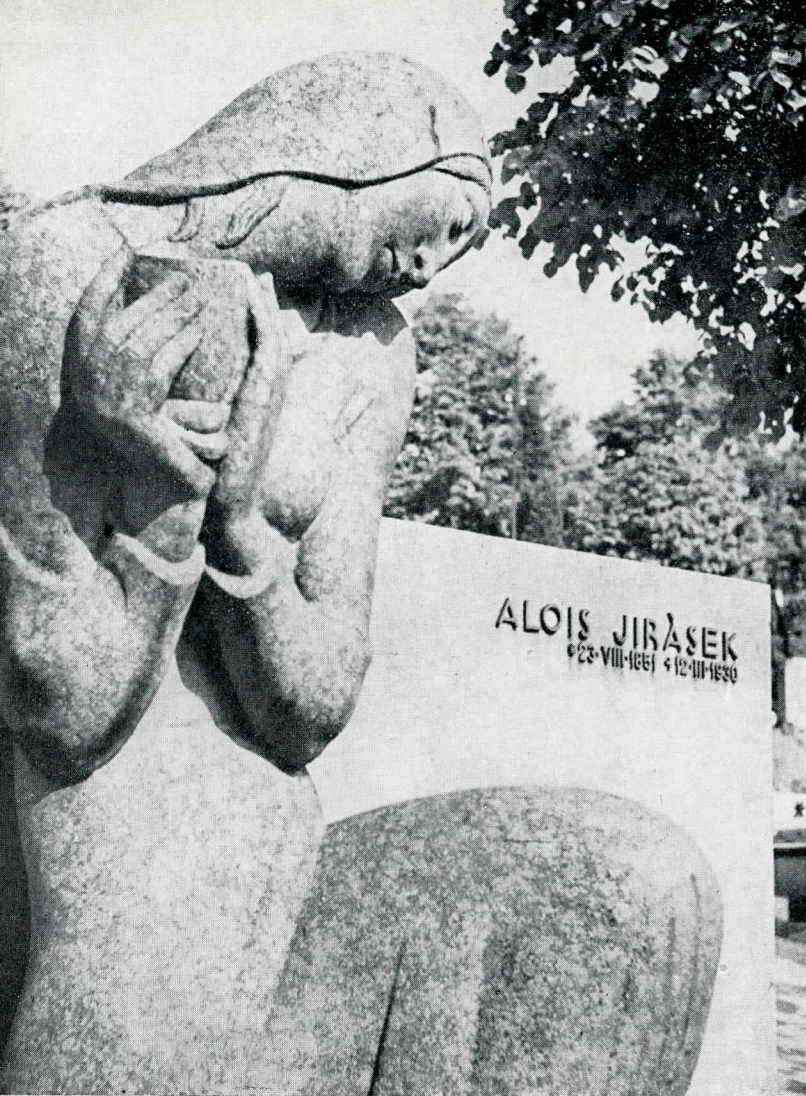

Jiráskův rodný domek

Hronovské Padolí se zvonici

Jiráskova vila

Jiráskův hrob

V osazenstvu Továrny obráběcích strojů v Hronově je také nositel vyznamenání Za vynikající zásluhy a výstavbu republiky Oldřich Bernard, vedoucí party v montáži těžkých strojů. Se svou partou bourá staré normy a na každé montáži zkracuje pracovní čas, k čemuž se zavazuje v socialistických smlouvách. Při dějinném hlasování o uzavření Paktu míru mezi pěti velmocemi se zavázal, že zkrátí dobu při montáži jednoho stroje, na niž byla vysazena norma 346 hodin, na 216 hodin. Umožňuje mu to stále zlepšovaná organizace práce a různé přípravy, zhotovené podle jeho návrhů. Zlepšovací návrhy Oldřicha Bernarda jsou všestranné. Jeden z jeho zlepšovacích návrhů pamatuje i na důležitou úsporu surovin.

Podobně plní své úkoly i vedoucí party Oldřich Volhejn, který uzavírá s členy své pracovní čety, s nimiž montuje těžké stroje, krátkodobé socialistické závazky, zaměřené na zkrácení počtu úkolových hodin. Jeho spolupracovníci, Karel Jokl, Břetislav Domek a Ladislav Mach a jejich výkony jsou výmluvným svědectvím, jakých výsledků je možno dosáhnout, předává-li nejlepší pracovník své zkušenosti a vědomosti ostatním pracujícím.

Vedle těchto zkušených nejlepších pracovníků vyrůstají denně noví, mladí vzorní pracovníci. Vedoucím montážní party je i 24letý Augustin Lamka, který je rovněž neúprosným nepřítelem starých norem, které odbourává při každé svěřené práci. Nebojí se závazku na snížení počtu úkolových hodin ani při velmi ztížených podmínkách montážních. I v takovém případě se zavázal snížit počet úkolových hodin z 1.400 na 1.000.

V závodě TOS není rozdíl mezi mladými a starými v pracovním úsilí. V oddělení konstrukce pracuje 66letý Ing. Veniger, který dělá nejzodpovědnější práce a má dosud nejvyšší výkon mezi konstruktéry.

Josef Malina, 60letý modelářský mistr, stále ještě přemýšlí, jak by různým zlepšením snížil výrobní náklady a ušetřil materiál. Zhotovil nový model jednoho typu stroje, na němž se ušetří podle jeho zlepšovacího návrhu 4.500 kg litiny v roce 1951, což představuje hodnotu Kčs 45.000,—. Hned po uskutečnění tohoto návrhu přišel s dalším.

Také v jedné z továren v Hronově stanuli před problémem, jak využít plně strojů, aby tyto neúčinnější zbraně míru nezahálely. V těžké obrobně dělali do jara 1950 na dvě směny. Zaměstnanci na horizontkách však nestačili při těchto dvou směnách dodávat dostatek dílců montážnímu oddělení. Bylo potřeba zorganizovat třetí směnu. Kde vzít lidi? Do těžké obrobny nemohou přijít nováčci, musí to být kováři, kteří už mají řemeslo okouknuté. Funkcionáři Revolučního odborového hnutí a Komunistické strany Československa šli získávat pracovníky do lehké obrobny, soustružny i montáže. Příklad ostatním dal mladý Luboš Šimek, který byl jedním z prvních úderníků a zlepšovatelů v závodě. Jeden z jeho významných zlepšovacích návrhů byl zaměřen na úsporu materiálu a druhý umožnil zhotovení dvou přípravků na drážkování hřídelí. Po jeho uskutečnění se nyní dělají místo jedné drážky dvě najednou. Luboš Šimek opustil svou frézu, když se zakládala v těžké obrobně třetí směna, a šel dobrovolně na zaučení u horizontálního stroje. Jeho příklad následovali i jiní zaměstnanci z lehké obrobny a soustružny, takže se v těžké obrobně podařilo plně obsadit třetí směnu. Do oddělení, z nichž zaměstnanci odešli, nastoupili na jejich místa noví pracovníci, ze všech oborů povolání, získaní nábořem. Jsou mezi nimi i holiči a pekaři a téměř všichni se v nové práci osvědčují dobře. Lehká obrobna a soustružna běží na dvě směny. Tak se vyrovnali pracující v TOS v Hronově s usnesením

ze zasedání Ústředního výboru KSČ o rozšíření výroby na druhé a třetí směny.

Neméně důležitým problémem byla otázka kvality, která je zvláště ožehavá ve slévárnách. Jako všude jinde, měli i ve slévárně Továrny obráběcích strojů v Hronově vysoké procento zmetků, až 15 procent. Hronovským se podařilo toto procento snížit za jeden rok na průměr čtyři procenta. Především zlepšili jakost litiny. Dříve se nic nevážilo, všechno se dělalo odhadem. Ing. Kecher, jehož pracovní elán pomáhá zdolávat nejrůznější překážky, stavící se v cestu zkvalitnění výrobků, udělal nový rozbor a na jeho podkladě se nyní všechn hlavní materiál i přísady přesně odvažují. Závod vyslal také slevače Františka Macka na čtyřměsíční odborné školení do podnikové školy v Brně. Ten se nyní stal po nabytí cenných poznatků učitelem ostatních dělníků ve slévárně. Druhé místo v celostátní soutěži sléváren získali hronovští pronikavým snížením procenta zmetků.

V závodě pracují také podle metody soudruha Svobody; podařilo se jim zvýšit průměrnou řeznou rychlost v celém závodě o 15 procent.

Tak si vedou kováři v Jiráskově městě. Není možné vyjmenovat všechny formy budovatelského úsilí, kterými pracující v Hronově zrovna tak, jako v jiných místech naší vlasti, bojují za vítězství socialismu a za trvalý mír.

Nejinak je tomu v textilních závodech. V jednom závodě Bavlnářských závodů Mistra Aloise Jiráka splnili druhý rok pětiletky 22. listopadu. A opět tu má největší podíl na úspěchu socialistická soutěž, v níž je zapojeno 77 procent zaměstnanců. Od začátku letošního roku plní závod plán stále nad 100 procent, takže jistě i letos skončí zaměstnanci závodu třetí rok pětiletky před stanoveným termínem. I když je textilní výroba protilehlým pólem kovoprůmyslu, vi-

díme, že problémy, s nimiž musí zápasit textiláci, jsou shodné s problémy kováků. Také tady zbyly po kapitalistech zastaralé stroje a nevyhovující pracovní prostředí. Nebylo tu žádných sociálních zařízení k ulehčení starostí pracujících žen. Textiláci se však rovněž nedali ničím odstrašit, jak je vidět z dobrého plnění výrobního plánu.

Několik příkladů, jak vypadala v roce 1951 v jednom měsíci soutěž o nejlepšího pracovníka v závodě MAJ 1, podá obraz o budovatelském úsilí zaměstnanců v textilu, mezi nimiž převládají ženy.

V sukárně osnovy pracuje na osnovním stroji starého typu Antonie Volhejnová. Normu plní na 208 procent. Obsluhuje 60 vřeten proti normovaným 36 vřetenům. Je nejlepší pracovnící ve svém oddělení. Z toho vidíme, že i v textilu vyhlásili dělníci boj starým normám, jak ukazují i následující příklady.

V roce 1951 si drží po několik měsíců první místo v soutěži o nejlepšího pracovníka ve snovárně Marie Rábová, snovačka na strojích staršího typu. Normu plnila na 196 procent. Také Josefa Jirásková v sukárně útku, která pracuje na kanotovacím stroji, plní vysoko normu, na 204 procenta. Norma stanoví obsluhu devatenácti vřeten a soudružka Jirásková jich obsluhuje třicetdevět.

Ve šlichtovně jsou vzorem ostatním Antonín Rak s pomocníkem Romanem Širlo. Antonín Rak je předním šlichtařem na horkovzdušném šlichtovacím stroji staršího typu. Šlichtuje převážně široké osnovy pro exportní pláštoviny a sám si provedl rozdělení osnovy na dvě části. Normu plnil na 188 procent.

V dosažení nejlepší kvality soutěží v tkalcovně i mistři. Jindřich Herman a Čeněk Macháček obsluhují společně 70 stavů a na jejich oddělení dosáhli zaměstnanci průměrného plnění normy na 156 proc. při 98,2 procenta kvality odvedeného zboží.

Mezi nejvýkonnější zaměstnance závodu patří také čistíř stavů Bohumil Jakubský, který v lednu 1951 uzavřel socialistický závazek, že bude sám čistit všechny stavy v provozu, ačkoliv tuto práci vykonávali dříve dva zaměstnanci. Stanovenou normu plní v průměru na 230 procent, při čemž pracuje k plné spokojenosti tkalců.

Z tkadlen dosahuje nejlepších výsledků Božena Jiráková, která si ke svým dřívějším pěti obyčejným stavům přibrala ještě šestý stav. Obsluhuje tedy čtyři obyčejné hladké stavy a dva stavy s osnovními zarážkami. Plní normu na 214 procent a odvádí při tom zboží první třídy.

A tak by bylo možno jmenovat další a další bojovníky a bojovnice na frontě míru, kteří se přibližují svým výkonem těm nejlepším. Tak jako v závodě Mistra Aloise Jiráska, vypadá to i v jiných textilních závodech v Hronově. Také tam pracující vědí, že k lepším zítřkům si musíme vydláždít cestu pracovními úspěchy, a že musíme především o mnoho překonat výrobu kapitalistickou, má-li socialismus zvítězit.

Hronovské dělnictvo zůstává věrně své pokrokové tradici. Také v čele lidové správy v Hronově stojí, už od roku 1946, dělník Vladimír Meisner, který byl podle výsledku parlamentních voleb zvolen na plenární schůzi místního národního výboru hlasy komunistů a sociálních demokratů. Až do roku 1950 vykonával svou funkci předsedy MNV vedle svého povolání elektrotechnika. Teprve v roce 1951 byl uvolněn pro výkon této funkce, ačkoliv se Hronov stal už v roce 1949 sloučením pěti okolních obcí městem nad 10.000 obyvatel. Jeho moudré a rozvážné řešení otázek, zahrnutých v úkolech lidové správy, a jeho umění přesvědčovat lidi a získávat je pro věc socialismu, ho řadí mezi nejlepší funkcionáře lidové správy.

ANNA SOKOLOVÁ

JIRÁSKOVÝM HRONOVEM

U hlavní silnice, spojující Náchod s Policí nad Metují, stojí v Hronově prostý domek. Před lety bývaly základy tohoto roubeného stavení, pokrytého šindelem a zeleným mechem, v jedné rovině se silnicí. Tudy od jara do zimy přejížděly „vesnické povozy, broumovský dostavník, tmavé bryčky, žlutá pošta, kočáry na pérách i vysoko naložené archy formanské pod bělavými plachtami, v zimě pak různé sáně.“ Neboť tenkrát ještě na druhé straně řeky Metuje nebylo železnice. Silnice ta byla hlavní tepnou Hronova. Všechny ostatní byly úzké, hluboké a plny bláta, jímž byl Hronov pověstný. Teprve pozdější stavební vývoj města jeho ulice rozšířil a upravil.

U prostředního okna onoho domku stálo venku prkénko s plůtkem, t. zv. šrák, na němž pekař Josef Jirásek prodával chléb.

A už je tomu devadesát let, kdy tu hronovským půlpánům — jak se zdejším obyvatelům přezdívalo — prodával pečivo pekařův synek Alois, který zastupoval otce, když byl zaměstnán jinou prací.

„Podkostelní“ Jirásek žil v tomto domku se svou ženou Vincencií, dcerou Karla Prouzy, rodáka z Dřevíče, také pekaře. Žili chudě. Všechn lid trpěl tenkrát bídou, vyvolanou lichvářskými cenami obilí, kdy strych žita stál 28 zl. a pšenice až 35 zl. V kraji se rozmáhala žebrota a s ní i krádeže.

To byla doba, v níž se 23. srpna 1851 v této chudé chaloupce narodil *Alois Jirásek*.

A tady se mu od dětství otevíral svět. V kočá-

rech na pérách přejížděli tu bohatí a pěšky chodili chudí. Viděl ustaraného otce, lopotícího se od rána do noci, viděl matku, bez oddechu pracující v domácnosti a živnosti a pozoroval svým vnímavým zrakem, jak lidé zápasí o skývu chleba a rvou se s tvrdým úhorem. „Dřeli se, půda však nedávala bohaté úrody. Dost z ní neměli a celé lány ležely ladem. Úhořilo se a v širých pastvinách leželo také mnoho mrtvé síly.“

Avšak houževnatost zdejšího lidu byla obdivuhodná. Nebylo možno jinak, než vydržet na té „nepojedné“ zemi a „třeba do oupadu“.

To viděl malý Alois a této houževnatosti učil život i jeho.

Svůj *rodný domek* měl Jirásek velmi rád, jak vidíme i v jeho „Pamětech“. Naposled, snad už v předtuše blízké smrti, několik neděl před 12. březnem 1930 pobyl u něho nejdéle ze všech míst, s nimiž se v Hronově toho dne loučil. Miloval zahradu u domku (dnešní sad s prameny minerální vody Regnerkou a Hronovkou), omývanou bystrou Metují. Miloval světničku, v níž se za studentských let učival, v níž studoval divadelní role, básnil, kreslil a napsal jako dvacetiletý filosof posléze i svůj první velký román „Skaláci“, projevující především hluboký zájem o uhnětený a porobený venkovský lid, jehož život a bída stály v příkrém rozporu s rozmařilým životem rokokové šlechty náchodského panství. A už tenkrát postavil se vědomě před problém hromadného hnutí lidových mas, už tenkrát učinil lid hlavním hrdinou své práce. Jeho dílo je umělecky vyzrálé dílo ideově revoluční. „Nedej se, sedláčku, soužit / a do samé krve odřít; / vem cep a nabrus kosu / a vyežň tu panskou chasu,“ říká jeho Jiří Skalák, jemuž dvacetiletý Jirásek vkládá do úst i tato slova: „Ten pyšný zámek Náchodský a všechny zámky se za-

třesou a páni poznají, že nejsme slepí a hloupi, že jsme lidé.“

Tak to cítil a viděl mladý Alois Jirásek, když ve své chudé rodné světničce psal svůj historický obraz z druhé poloviny 18. století.

A tak to cítil i tenkrát, kdy přispěl 25. prosince 1872 do Barákovy „Svobody“ básněmi „U rakve dělníkovy“ a „Stíny“. Prvá báseň je vyznáním víry v prostého dělníka, který svou prací připravuje lepší budoucnost: „Sem, pojd'te, páni, vizte mozol, vrásky! / Jak on k své vlasti, máte tolik lásky?“ Jiná jeho báseň „V bouři“ zní už revolučně. „Ta zář a hluk, ty hlasy — zpěvy smělé / a tmavou nocí hučí zvon — ted' střelná rána, / a zase — to revoluční píseň zazpívána: / „Ať zhynou svobod našich hubitelé!“

V těchto básních se živě projevuje hned od mládí jeho vřelý vztah k pracujícimu lidu a k jeho zápasům za svobodu a sociální práva chudých.

Rodný domek Aloise Jirásky, příkrčený dnes u zvýšené silnice, byl vykoupen ze soukromých rukou a 27. června 1926 byl otevřen městem Hronovem našemu lidu.

Do školy neměl Jirásek daleko. Na stráni, vpravo od dnešní nové fary, na zádušním sadě stála od r. 1688 *dřevěná škola*, vybudovaná nákladem 30 kop, 39 grošů a 1 denáru. V ní měl jednu jizbu vymíněnu také náchodský farář, když přijel služebně do Hronova. V roce 1830 byla škola rozšířena na dvoutřídní. V létech 1857—1873 spravoval tuto školu Vendelín Ságner, jenž tu byl od r. 1850 podučitelem. Tento Vendelín Ságner, absolvent varhanické školy, byl prvním učitelem Aloise Jirásky. Jirásek na něho dobře vzpomíná ve svých „Pamětech“.

Druhý Jiráskův učitel Karel Janků, literárně činný, zachoval historii obrázek staré dřevěné školy. Choval jako pensista, žijící v Novém Městě n. Met.,

také staré památné Hekovy (F. L. Věk) housle. Jirásek chodíval k tomuto učiteli „na privát“, před tím chodíval k poddůstojníkovi Felgerovi.

Stará škola, která přečkala dvě století, byla už jako velmi sešlá v r. 1868 zbořena a o několik metrů níže, na dnešním Komenského nám. č. 8, byla postavena *nová jednopatrová škola* nákladem 16.000 zl. V r. 1893 bylo na ni přistavěno druhé patro za 11.000 zl. V r. 1873 byla rozšířena na trojtřídní. V té době její správu převzal řídící učitel František Souček, autor paměti Hronova a farnosti, vycházejících v hradeckém týdeníku „Ratibor“. Tato budova, značně opravená, dosud stojí.

A od ní vede vzhůru krátká cesta k *nové faře*, vystavěné v r. 1841 za působení faráře P. Josefa Regnera, jehož postavu a činnost zvěčnil Mistr Jirásek ve své čtyřdílné kronice „U nás“ v postavě Pátera Havlovického.

Páter Havlovický přišel do Hronova na podzim r. 1831 z Náchoda, kde od r. 1829 působil jako zámecký kaplan.

Řadu let vzdělával s láskou, houževnatostí a osobní skromností zdejší úhor, jenž jej přivítal šířící se cholerou. Už v říjnu 1831 objevila se tato zhoubná epidemie v Králíkách, Mladkově a Lichkově a v lednu 1832 se dostala do Zbečnicku, Velkého Poříčí a Hronova. Dne 4. února 1832 hlásí Regner vikariátnímu úřadu v Náchodě, že každou hodinu roste počet postižených, a žádá o lékaře a pomocníka. Ve dne v noci pomáhá postiženým. Hronovský hřbitov nestačil pojmout oběti této zhoubné nákazy a musel být rozšířen novým pozemkem.

Zlá epidemie, jejíž vlna po několika měsících opadla, citelně otrásla zdravím nového hronovského faráře. Reumatismus a otřesené nervy zůstaly mu jako trvalý následek těch dnů, kdy bez umdlení volal

o pomoc a sám pomáhal, jak nejvíce mohl. A žaloval — na vlažnost rychtářů a také na to, že ošetřovatelé nemocných nedostávají dlouho platu. Jeho hluboký sociální cit a smysl pro praktickou pomoc chudým, se plně osvědčil v kruté zkoušce, již prošel v prvních měsících svého působení na hronovské faře.

„Jiným sloužit, každému užitečným býti, to se zdálo úlohou účinného života jeho“ — říká o něm Jirásek ve své kronice. Byl vážen a ctěn v celém kraji. Učil lid účelnému hospodaření, všemožně se snažil jeho bídu mírnit, pustiny a úhor měnil v úrodnou půdu a ovocné nebo okrasné sady. Kaštan a mohutné velkolisté lípy, které ještě dnes košatými korunami stíní park u kostela, byly jím vysázeny. Jedna z lip byla v r. 1940 skácena; na jejím místě stojí dnes socha sv. Václava, dílo B. Kafky.

Josefa Regnera — Pátera Havlovického učinil Jirásek ústřední postavou své kroniky „U nás“. Čtenáři této „nové kroniky“, která je uměleckým dílem prvního řádu, vědí, že ani tady, ani kdekoli jinde Jirásek se při tom nezpronevňuje svému úsilí učinit především lid hlavní postavou svých prací. Však také vedle P. Havlovického, na němž nám Jirásek předvádí ideový konflikt dvou světů, starokněžského a reformátorského, a vedle působivého románu Justinky a Kaliny nebo románu mladé Domáňové či rodinného románu slatinského kantora Josefa Šolty a jiných, mistrně líčí v drobných epizodách, umělecky spojovaných v harmonický celek, život Padolí, jemuž tím postavil monumentální pomník. Páter Havlovický uprostřed všech padolských krajanů je jen jednotící postavou Jiráskovy kroniky.

Denní všední shon, tehdejší těžká práce na málo úrodné půdě, utrpení a starosti, to vše se promítá v besedách, epizodách a románech padolského lidu

19. století. Boje za pokrok, pronikání nové kultury a moderních směrů do „tohoto hnízda“, potyčky s vrchností, celé to vlnění života dovedl Jirásek podat svým uměleckým pojetím tak, že nás jeho nová kronika udržuje v dramatickém napětí od „Úhoru“ až k tragické „Zeměžluči“.

A není divu, že prostý lid, jenž nejlépe porozuměl kráse této kroniky, putuje do Hronova a znovu a znovu si tu oživuje Mistrova slova pohledem na dávné a pietně uchovávané památníky této kroniky, označené tu stručnými texty pamětních tabulek.

Josef Regner, i když se nesměl jako katolický kněz ve své době lhotejně dívat na tajné schůzky evangeliků, při nichž se čtly protestantské knihy a zpívaly protestantské písně, a musel proti tomu zakročovat, a i když byl v červenci r. 1848 pochválen dekretem místodržitelství za „přimění občanů k svornosti a pořádku, plnění zákonů a k důvěře ve vládu v čas vzbouření pražského“, byl svým způsobem podněcovatelem pokroku celého kraje a především Hronova. Zakládá ovocnou školu, věnuje se štěpařství a jeho šíření, zakládá cesty a pěšiny (na př. ke Zličku a Vysoké nebo Zvonickému vrchu), zřizuje školní knižnici a povzbuzuje k podnikavosti, sám zakládá osm přádelnických škol a zlepšuje výrobu plátna v celém Náchodském kraji, kde bylo za jeho dob půl druhého tisíce tkalců, vydělávajících tenkrát při celodenní těžké práci týdně po 1 zl., z čehož si tkadlec sám musel opatřovat ještě škrob. Havlovický se nelekal obtíží. Překážky mu byly jen k tomu, aby je překonával. Neboť „věřil v dobro i v lid, v jeho zdravé jádro.“ Vážil si té houževnatosti a vytrvalosti a sám se jí přiučil od Starého Plška, obyvajícího chudou chatrč na konci sousedního Poříčí, v níž jej Havlovický navštívil krátce po svém ustanovení na hronovské faře.

V r. 1835 pouští se Regner do nového úkolu, jehož se podjal za tím účelem, aby nezaměstnaným a chudým opatřil chléb. Najal si ve Žďárkách uhelný důl „Vilemína“ a pustil se do dolování uhlí. Mohl do tohoto podniku investovat určitý kapitál, neboť v Hronově se mu nevedlo po hmotné stránce celkem špatně. Avšak kutání bylo velmi nákladné, uhlí, jež vyzískal, bylo špatné jakosti a vývoz byl značně ztížen. V této činnosti mu vydatně pomáhal bratr Vincenc, šichtmistr z uherských dolů. Regnerovo podnikání bylo sledováno se zájmem a uznáním. Avšak jeho činnosti, jejímž cílem bylo dobro lidu, jehož bídě chtěl odpomoci, a jež chtěl zachránit před mravní zkárou, se nedostávalo podpory z míst mocných a se strany kapitalistických průmyslových podnikatelů. Regnerovo podnikání skončilo katastrofou. Rozhárán a uštván klesá posléze pod těžkým břemenem, jež vzal na sebe. „Země nevydala svého bohatství; za ně jen starost a trýzeň. Zeměžluč.“

A tady je tragický závěr působení P. Havlovického, jenž na tvrdém hronovském úhoru leccos spravil, „mnohé semeno padlo na skálu, mnohé mezi trní, ale leckteré se přeci ujme, zvláště v mladším pokolení. Leckdes ostal ještě úhor, leckde však už novina.“

A nová kronika končí na prahu Bachovy reakční éry, násilného absolutismu, který sice potlačil leckteré svobody, avšak nijak už nemohl zničit výsledky obrozenecké činnosti našich buditelů a zárodky socialismu, jehož plaménky se začaly objevovat mezi českým dělnictvem.

A tam, kde končí nádherná umělecká kronika „U nás“, začíná děj Jiráskovy dvoudílné práce „Z mých pamětí“. Právě na rozhraní těchto údobí se Jirásek narodil.

Nelze jinde lépe vzpomenout známé postavy P. Havlovického než u nové fary, kam až dosahovala hustá březina, podle níž se protějšmu kostelu Věch svatých říkávalo „*kaple v březinách*“. Pochází původně z r. 1369, avšak z té doby se zachovala pouze přestavěná část. V době třicetileté války, v r. 1639, byl téměř celý zničen. Teprve později byl opraven. Zároveň s ním i stará *zvonička* s podsebitím, samostatně stojící, zakončená osmibokým jehlancem. V letech 1713—17 a v r. 1736 byla k zachovalému kněžišti přistavěna nynější chrámová loď. V tomto kostele Alois Jirásek, jak vzpomíná, také ministroval P. Šulcovi. — S okna staré zvonice byl každoročně podle dávného zvyku o sv. Jakubu shazován ověšený kozel, na jehož skok čekal dole pověřivý dav, dychtivý prý léčivé jakubské krve kozlovy. P. Havlovický zapověděl tento starý surový zvyk, avšak jeho dva největší odpůrci, špehýř a nactiutrhač Šimůnek a František Švec, přes zákaz opět shazování kozla provedli.

U společného a pietně udržovaného *hrobu Antonína Kaliny a Justynky*, vzpomínáme na milostný román, jež ve své kronice dovedl Jirásek tak jemně a poutavě podat.

Na starém hronovském *hřbitově* u kostela Věch svatých kromě hrobu těchto dvou, po faráři Havlovickém nejpobulárnějších postav z Jiráskovy kroniky, odpovídá od r. 1896 také Josef Klimeš (vl. jménem Zejdl), školní dohlizitel, nadporučík národní gardy z r. 1848 a majitel hostince „U modré hvězdy“, jedné z nejvýznamnějších budov Hronova, kde se obvykle zastavoval historik V. V. Tomek na svých cestách do Police n. Metují. Byl strýcem Mistra Jiráska a jedním z nejzdárnějších odchovanců Josefa Regnera.

Také jsou tu pochováni učitelé František Černý, jenž do Hronova přišel z Chvalkovic a který krátký

čas učil i Boženu Němcovou, a František Zelinka z Vysoké Srbské (ten, jemuž se jednou v lese zjevil bezhlavý kuň), chudě živořící ve starostech o výživu četné rodiny. A vedle nich spí tu svůj věčný sen otec P. Regnera, Josef Regner, mlynář z Havlovic u Úpice, který zde v Hronově zemřel 6. srpna 1839, a posléze Karel Novotný, děd spisovatelů bratří Čapků, jehož hrob zdobí borovice vejmutovka.

Do domu č. 99, stojícího na nároží Komenského náměstí, přistěhoval se v r. 1823 bručavý a nemluvný Jakub Lewit se svou sestrou Justynkou a šenkoval tu kořalku. Nezůstal tu však dlouho, neboť po útěku Justynky, zamilované do Kaliny, na faru a později na Boušín, odešel z Padolí. Dům patřil starému Josefu Šrůtkovi (vl. jm. Krůček), který se sem nastěhoval z Prahy a zřídil tu hospodský krám „na půlpanské Padolí dost panský. Krůček byl celý Pražan: v šatstvu, chování, ale i v té němčině.“

Hned v sousedství tohoto dvoupatrového domu, prvního zděného domu v Hronově, stávalo na místě dnešního čp. 102 v Regnerově ul. dřevěné *Frýdkovo stavení*, kde se na přástkách poznali Justynka a Kalina. Frýdkova dcera Vincka, Justynčina kamarádka, navštívila Justynku po jejím útěku od Lewita na Boušíně a při její svatbě stála jako první družička.

Alois Jirásek neměl daleko k lékaři. Jen ulici přešel a byl v domě č. 9 „U Bednářů“, kde bydlel felčar Doležal, pověstný svým úslovím „tudy tady“. A Jirásek vzpomíná, jak jednou, když mu Vlach ze Zbečnicka, který v kolně u Jirásků v neděli trhával vesničánům zuby, vytrhl omylem zdravý zub, běžel k Doležalovi, který mu vytržený zub znovu vsadil do dásně, neboť prý se ještě „tudy tady“ může ujmout. Dům dostal své jméno po bednáři a zvoníku Novákovi, který jej jako jednopatrový vystavěl r. 1840.

A v samém sousedství Jiráskova rodného domku stojí *dům čp. 150*, jenž patřil kupci Aloisu Vlachovi, čtvrtláníkovi. Divadelní sál tu viděl mladého Aloise Jirásku ještě jako školáka po prvé vystupovat na prknech Thalie. Jirásek měl od dětství rád divadlo a živě se zajímal o činnost ochotnického sdružení hronovského, v němž vystoupil ve Štěpánkově frašce „Veselý pohřeb“ ještě se starým Knahlem (Antonínem Kalinou). Vzpomíná na to v „Pamětech“: „Starý pan Knahl hrál pekařského mistra a já jeho učedníka. Byla to úloha, ve které jsem buď nic, nebo jen několik málo slov promluvil, ale za to od pana mistra výprask dostal. Tam u Vlachů jsem pak onačeji vystoupil, ve větší úloze, s monologem poměrně dlouhým, ve veselohře „Vdovec“ hrál jsem malého Jeníka, Víta, mého otce, bratranec Adolf, nevěstu jeho Bětu má sestra Helena. Pamatuju se, že to dobře dopadlo, že jsem to slušně odříkal a také to, že jsem byl bez vesty a že jsem měl nové zelené šle přes prsa páskem spojené.“

Ale Jirásek nejen že hrál, ale opatroval i kostymy, donášel do divadla šaty a opisoval role; krátce celým svým zájmem patřil divadlu, v němž právem viděl jeden z nejvýznamnějších a nejúčinnějších prostředků uvědomování lidu a dorozumění s ním. „Divadelní ovzduší mne neodolatelně vábilo“ — vyznává se v „Pamětech“.

Vedle Vlachova domu stávalo *stavení „Spáleného Jiráska“*; tamější Jirásek byl nařčen, že v r. 1854 založil zhoubný požár, který vyšel z hostince „U zeleného stromu“ na rohu náměstí a postihl celou západní stranu náměstí až k tomuto stavení. Jen díky důkladné hasičské stříkačce, kterou hronovská domoobrana zakoupila v r. 1814 za cenu celého obecního lesa, bylo možno děkovat, že požáru nepodlehly všechny budovy náměstí. Jirásek byl zatčen a 18 let

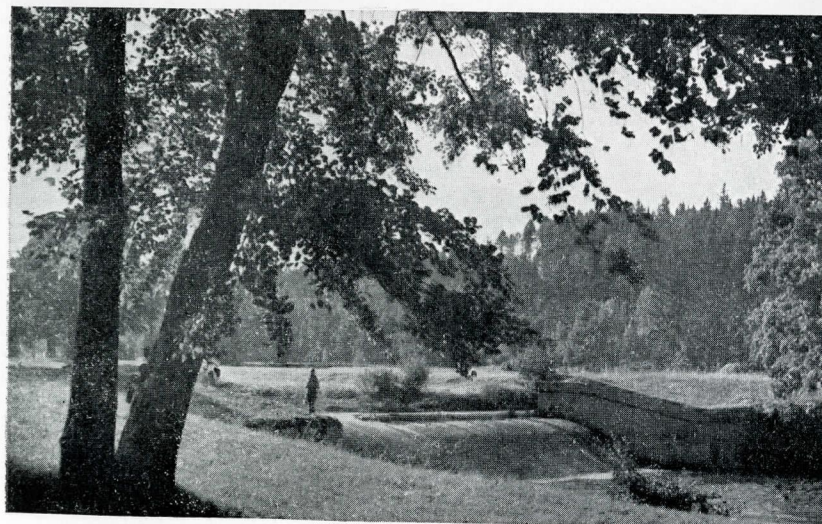
držen ve vězení. Po propuštění z vězení brzy zemřel. Do poslední chvíle se zapřísahal, že nezapálil. Z prázdninové cesty, kterou Alois Jirásek podnikl s A. V. Šmilovským, litomyšlským profesorem, v r. 1875 do Hronova a okolí, vznikla Šmilovského povídka „Spálený Šimák“.

Sousedem „Spáleného Jiráska“ byl kupec František Červíček, do jehož rodiny se jako osmileté děvčátko dostala Marie Tylová, dcera J. T. Tyla (zemřela ve 20 letech, v r. 1868 v Markovicích na Moravě).

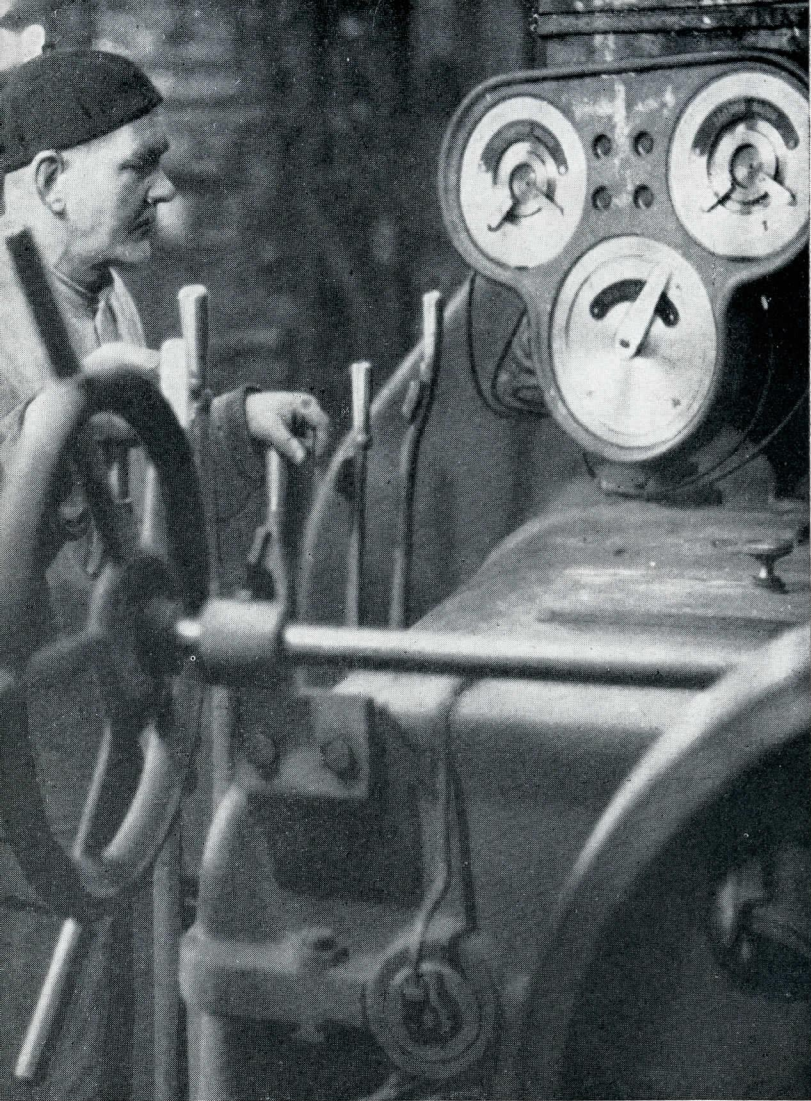
Naproti stavení „Spáleného Jiráska“ je pietně uchovávaná a chráněná *Kalinova chalupa*, kterou sedmdesátiletý Jan Langr, ředitel z Prahy, zakoupil své sestře Anně, vdově po hronovském učiteli Antonínu Knahlovi. Jejich syn Jan, rovněž učitel, zemřel v únoru 1832 na cholera. Druhý jejich syn, Antonín, vyučil se v Praze hodinářství, které provozoval i zde v Hronově vedle kostelníčení po smrti dosavadního kostelníka Šimka.

Antonín Knahl. (Kalina), jehož společný hrob s Justynkou je u hronovského kostela stíněn stromy, vysázenými P. Havlovickým, založil slávu hronovského divadelnictví. Sám dobrý zpěvák, hudebník a malíř, žil celou svou duší divadlu. Tuto lásku přivezl si z Prahy, kde býval horlivým návštěvovatelem divadelních „provození“. V r. 1826 založil jeden z nejstarších ochotnických spolků v Čechách, spolek na Náchodsku nejstarší vůbec. Soustředil kolem sebe řadu jiných ctitelů dramatického umění, jak je známe z Jiráskovy kroniky a z jeho pamětí.

Pro Hronov byla to skutečná událost, dosud nevidaná, když se ve staré dřevěné škole o masopustě r. 1827 po prvé hrály Štěpánkovy „Berounské koláče“. Jeviště bylo vytvořeno v klase na škamnách z prostěradel a papírových dekorací, které ma-

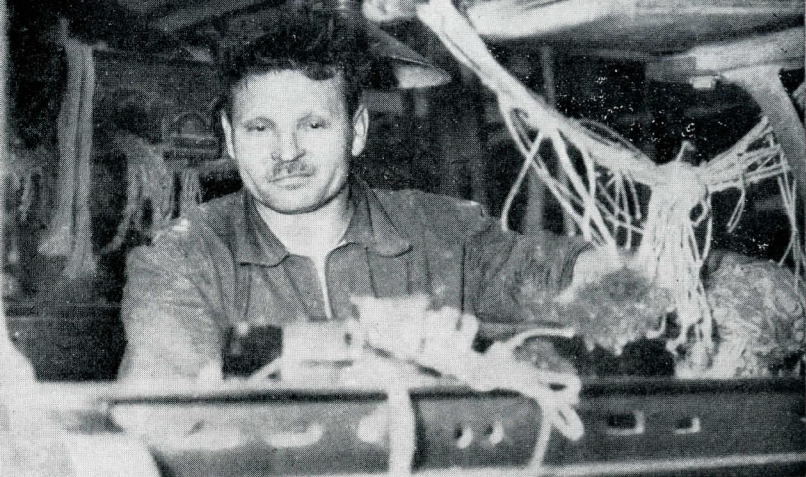
Bor a Hejšovina

Oldřich Volhejn, vedoucí montážní party

Oldřich Bernard se svou montážní partou

Bohumil Jakubský, čistič stavů

Bavlnářský závod se získanými standartami na 1. máji

loval Knahl, jenž hru režíroval a líčil herce. Před představením hrála sousedská kapela, řízená Janem Knahlem, Antonínovým bratrem. Výprava této první hry byla velmi chudá, ale její úspěch byl vskutku neobyčejný. Celé týdny se o divadle mluvilo a zájemců o ochotnictví přibývalo.

Avšak první divadelní představení v Hronově bylo také poslední. Krátce po svém úspěchu byl Knahl jako iniciátor představení předvolán na zámek do Náchoda k tehdejšímu hospodářskému vrchnímu radovi Karlu V. Essenthrovi, který spustil hromy a hrozil šatlavou a hlášením u krajsamtu. A Knahl — „kostelnyk, že by měl pšijít do dýry a ať se víc neopovází, sic že by dostal velká pokuta, nač dyvadlo v takovym hnízde . . .“

Knahl tohle ovšem čekal. Proto úmyslně nežádal o povolení představení, neboť věděl, že by je vrchnost stejně neudělila. A divadlo by nebylo vůbec, kdežto takhle se aspoň jednou v Hronově hrálo.

Ochotníci poslali sice po té na podzim téhož roku na zámek uctivou žádost o povolení her „Štěkavec“, „Ženichové“, „Zasněžená chatrč“ a jiných, ale stalo se to, co očekávali: povolení nedostali, ba ani odpovědi se nedočkali. A tak si aspoň četli divadelní kusy a čekali na lepší časy.

Dočkali se jich až za dlouhých dvacet let. Tenkrát byl už hospodářským radou náchodského panství svobodomyšlnější Otta August Erich, „pán všeho dobra horlivě se ujímající“, který po přímluvě P. J. Regnera, jenž už byl děkanem v Náchodě, povolil hronovským ochotníkům několik představení.

A tak se opět po dvaceti letech o druhé neděli adventní r. 1847 hrály „Berounské koláče“, provedené opět za Knahlovy režie v nově zřízené hospodě „U modré hvězdy“ na náměstí. Po té se hrálo ještě jednou, avšak brzy nato přišel bouřlivý rok 1848, je-

hož události na čas utlumily zájem o divadlo. Knahl sám v březnu toho roku cvičil hronovskou gardu.

Přestávka netrvala však dlouho, neboť už v r. 1849 se opět pilně rozepisovaly úlohy, ochotnický kroužek se znovu soustředil na svou činnost a za krátko už vítají prkna Thalie u Vlachů nového ochotníka: mladého Aloise Jiráska.

A starý Antonín Knahl, výborný komik, jenž vymaloval divadelní oponu a vytvořil krásný Betlém s pohyblivými figurkami, když už sám nemohl hrát, byl nápomocen aspoň radou všem, kteří z něho čerpali nadšení a vedli dramatické umění v Hronově k novým úspěchům.

Kalinova (Knahlova) chaloupka je tedy místem, kde se rodilo hronovské divadelnictví. Proto je s takovou pietou opatrována a zachována jako jeden z vzácných památníků tohoto Jiráskova města.

Hronovští ochotníci oslavili, na popud mladého Aloise Jiráska, v r. 1876 padesáté výročí založení svého spolku. Jirásek napsal k tomuto jubileu veršovaný proslov. Slavnost se konala zároveň u příležitosti otevření nově vybudovaného jeviště v hostinci „U Habrů“. Stánek Thaliin měnil v Hronově několikrát své stanoviště. Hrál se od konce září do května, a to v Habrově stavení na náměstí v místech dnešního Jiráskova divadla, pak v domě Vlachově poblíž Jiráskova rodného domku, později v budově dnešního hotelu „Sokol“, pak v hotelu „Slavie“ v dnešní ul. Dra E. Beneše a posléze v hotelu „U mostu“, kde za jedno představení ochotníci platili obci 120 Kčs nájemného.

Jiráskova „Lucerna“, hraná po prvé v Hronově v r. 1906 dokonale a se zdarem, stala se událostí, o níž se dlouho mluvilo a na níž se dosud vzpomíná. Toho roku byla šestkrát opakována a od té doby byla tu hrána při každé významné příležitosti.

Při oslavách 70. narozenin Mistra Aloise Jiráska vznikla myšlenka postavit k počtě nejvýznamnějšího hronovského rodáka trvalý pomník, *Jiráskovo divadlo*. Za tím účelem bylo zřízeno Družstvo pro postavení Jiráskova divadla, jehož ustavující valná hromada se konala 18. května 1925. Postavení Jiráskova divadla v Hronově bylo však záležitostí nejen hronovských ochotníků, kteří pro ně dali pozemek, nýbrž celého národa. Lid, jehož byl Jirásek mluvčím a jež učinil ústřední postavou svých románových děl i dramatických prací, sledoval budování tohoto díla a činně se podílel na tom, aby mohlo být co nejdříve s úspěchem uskutečněno.

Dne 26. srpna 1928 byl slavnostně položen základní kámen k stavbě, kterou projektoval a o níž se obětavě staral hronovský rodák a divadelní ochotník arch. Ing. Jindřich Freiwald. Tenkrát Mistr, již velmi churavý, přišel, učinil proslov a při poklepu na základní kámen pronesl slova, dnes faksimilem jeho rukopisu zaznamenaná nad vestibulem: „A dílo to buďž požehnané!“

S vlastní stavbou divadla bylo započato 11. června 1929 a ještě téhož roku byla budova pod střechou. Ale když 28. září 1930 došlo k slavnostnímu otevření Jiráskova divadla, chyběl na slavnosti muž nejvzácnější a nejmilejší, Alois Jirásek. Jen kytice květů z této slavnosti mohla být položena na jeho hrob jako pozdrav, dík a slib hronovských ochotníků i celého národa, že tento stánek umění bude vždy sloužit lidu.

Při vstupu nás vítají čtyři masivní antické sloupy v průčelí divadla. Intimní foyer s Jiráskovým poprsím od Štursy uvádí návštěvníka do hlediště, jehož lože nesou zlatě provedené nápisy Mistrových dramatických prací. A nad oponou září zlatý nápis „U nás“.

Jiráskovo divadlo je pomník živý, neboť v něm je každoročními tradičními „Jiráskovými Hronovy“ českým a slovenským divadelníkům dán úkol bojovat proti přežitkům starého světového řádu. Zároveň jim je dána možnost stát se spolutvárci nové, socialistické kultury. A tím, že se opřou o slavné dědictví předků, jsou čeští a slovenští ochotníci s to navázat svou prací na ryzí národní tradici a zaměřit ji k cílům plným radosti, optimismu a životní krásy, jak to řekl ministr informací a osvěty Václav Kopecký, vyhláshuje letošní XXI. Jiráskův Hronov.

U Jiráskova divadla nelze nevpomenout také jeho tvůrce Ing. arch. Jindřicha *Freivalda*, který padl na pražských barikádách v květnu 1945. Byl žákem prof. Kotěry a vynikl svými uměleckými stavbami, z nichž nejmilejší mu bylo Jiráskovo divadlo v jeho vlastním rodišti, v Hronově. Narodil se tu 6. června 1890. Krásné paláce v Akně Slatině a Chustu, v Turčianském Sv. Martině a pak družstevní kolonie v Lounech, Oseku a Pardubicích, hornické kolonie v Duchcově a městské bloky v Sušici a j. byly vybudovány podle jeho návrhů. V pražském povstání padl jako parlamentář; byl zákeřně ubit a zohaven básníci nacisty. Jím byl Jiráskův Hronov činně účasten pražské revoluce a boje za osvobození.

V těch místech, kde na náměstí Českých legií stojí Jiráskovo divadlo, v jehož II. poschodí je umístěno také Jiráskovo městské museum, stávala stará dřevěná *Felklova chalupa* s podsíňkou, které bývaly v době kroniky „U nás“ ještě kolem celého náměstí. Z nich se zachovala pouze jedna, čp. 12, a to v rohu náměstí. Ve Felklově chalupě bydlil přísný komisař Andreas Tuschl, zvaný „ikauec“, jenž se později, v r. 1848, stal organizátorem a nejvyšším velitelem padolské gardy. Ikauec měl spadeno zejména na řezníka Černého Vacka, svého souseda, „sakrmenského po-

tvora“, který bydlel v místech dnešní školní budovy na náměstí. Dostal se s Vackem totiž do ruční potyčky, když o něm řekl, že „kdyby i do řeky spadl, nic by se mu nestalo, protože voda by ho nepřijala a vyvrhla.“ Řezník Vacek byl rváč se stále rozbitou hlavou, který — jak se pamatují čtenáři kroniky — o posvícení shodil konšela Mitýsku, povřísllem opásaného, s pavlače dřevěné Langrovy hospody (dnešní hotel „Sokol“) na smetiště. Když byl proto volán na zámek do Náchoda a vrchní Essentr rozkázal drábovi Mackovi: „Macek — Vacek do díry“, tu Vacek cestou k šatlavě vytrhl drábovi klíče, vstřčil do šatlavý Macka a šel hlásit vrchnímu, že je rozkaz vykonán a Macek sedí v šatlavě.

Langrova hospoda, o jednom poschodí a s pavlačí, vyhořela v listopadu 1836 při požáru, který zachvátil celou jižní stranu náměstí i s bydlíštěm Černého Vacka. Požár vzešel ze sousedního *Foglarova stavení* č. 2, kde děvečka, pospíchajíc na tancování, upustila uhel louče. Tenkrát lehlo popelem za tři hodiny deset stavení. Farář Regner vymohl na vrchnosti, že bylo sousedům, kteří neměli svá stavení pojištěna, vyplaceno každému po 40 zl. Dnes stojí na místě někdejší hospody Langrovy hotel „Sokol“.

Tam, kde stávala *chalupa Černého Vacka*, tyčí se dnes na náměstí čp. 15, dvoupatrová *školní budova* s věží, vystavěná nákladem 264.000 K v r. 1904.

V levém rohu náměstí Českých legií stojí *hotel „Radnice“* s úřadovnicemi místního národního výboru, před nímž býval na místě dnešního čp. 4 nejpřednější padolský hostinec „*U zeleného stromu*“. Tady byl založen r. 1854 požár, z něhož obviňovali „Spáleného Jiráska“. Přístavek tohoto hostince sloužil jako učebna přádelnické školy, která zde byla zřízena r. 1845 z popudu P. Havlovického. Dlouhého trvání však neměla.

Naproti pak je v čp. 10 hotel „*U modré hvězdy*“, zřízený v r. 1847 Josefem Zejdlem (v kronice vystupuje jako Klimeš) z Prouzova stavení. Zejdl (Klimeš) sem přišel z Vysoké Srbské a oženil se s Františkou Šimkovou, roz. Prouzovou, vdovou po dřívějším hospodském. „*Modrá hvězda*“ bývala obvyklou zastávkou historika V. V. Tomka, který tudy jezdil do blízké Police n. Metují, svého letního sídla, kde byl také 28. června 1847 oddán s Lid. Dánovou, dcerou polického vrchního; svědkem jejich svatby byl K. Havlíček. Jirásek vzpomíná v II. díle svých „*Paměti*“ svého setkání s Tomkem v „*Modré hvězdě*“ 26. srpna 1873.

Uprostřed náměstí stojí *mariánská statue*, obklopená čtyřmi lipami. Postavili ji v r. 1725 Václav V. Klugar z dolejšího Hronova (čp. 175, „na šedivé hoře“), farář ve Skalici, a Bedřich Korda, rovněž hronovský rodák, farář v Poniklé. Také na ně Jirásek vzpomíná ve svých „*Pamětech*“.

Hronovské náměstí bylo vždy srdcem města, které prožilo mnoho utrpení a pohrom od svého založení Hronem ve 13. století naproti tvrzi (dnešní Dvůr čp. 49). Zejména však trpělo vojenskými taženými. Byl to především vpád Slezáků v r. 1421 a 1427, při němž byl Hronov vypálen a jeho tvrz, jakož i ostatní v okolí, zničena. Zůstaly po nich jen názvy míst, jako „*Na zámku*“ v Rokytníku, „*Na zámčatech*“ u Velké Dřeviče a pod.

V třicetileté válce střídala se loupežná tažení císařských i Švédů tak často, že obyvatelé raději svá sídla dobrovolně opouštěli. R. 1639 byl Hronov opět vypálen, Švédy. V r. 1725 byl opět postižen zhoubným požárem a v r. 1742 slezskou válkou.

Alois Jirásek vypráví v kronice „*U nás*“ o šedesátitisícovém tažení Prusů a Rusů proti Napoleonovi v r. 1813.

Pak ještě války r. 1866 a nedávná okupace těžce dolehly na Jiráskův Hronov, jenž však nyní věří, že už mu bude dopřáno na věky žít v klidu a míru a věnovat se plně budovatelské práci.

Na rohu v č. 3 bydlel Mistr Jirásek v letech devadesátých u Celestýnů Jirásků.

Odtud vede úzká ulice k Metuji, tepně celého kraje, a přes ni lávka ke *Dvoru*. Téměř do první světové války byl pod stodolou patrný t. zv. „*pustý sklep*“, jenž sloužil v r. 1866 „*dvorským Jiráskům*“ za skrýš (Jirásek: „*Z mých pamětí*“). Byl to zbytek staré tvrze, obehnané náspem a příkopem. Před světovou válkou stodola vyhořela.

Nynější Dvůr čp. 49 je selské stavení s dřevěnou pavlačí. Jako obydlí náhodských manů byl v 15. století přeměněn na svobodnou rychtu. Jak vypráví Jirásek v „*Pamětech*“, byl jeho vlastníkem koncem 16. století Matěj Míchalů, pak Bartoloměj Karenc a v 17. století Maršíkové. Jan Maršík jej r. 1679 prodal Pavlu Židovi a ten ještě téhož roku Matěji Jiráskovi. Z jeho rodu pochází též Alois Jirásek.

Hospodářství na Dvoře, štědrost Jírovců, jak autor jmenuje dvorské Jirásky, pověřivost hospodyně, té „*živé kroniky dávných proroctví, zvyků a pověr*“, to nám Alois Jirásek mistrně oživuje ve své kronice.

Před časem byl zbourán krásný *Prouzův domek* s mansardovou střechou a podsíňkou na dvou kamenných sloupech, který byl rodným domkem Jiráskovy matky a Mistrovi — jak se sám vyznává v „*Pamětech*“ — po jeho rodném domku nejmilejší a nej památnější stavení. Stál, označen čp. 530, v Masarykově ulici, poblíže náměstí od prvních let 19. století, kdy jej tu vybudoval pekař Karel Prouza. Jeho dcera Vincencie se tu narodila r. 1821 a zde i zemřela r. 1887. A Jirásek vzpomíná, jak tu o prázdninách denně pobýval s otcovými přáteli, se strýcem Zejdl-

lem, jenž povídal o Benátkách, se strýcem Vondrou „kořeničkou“, vyprávějícím o svém krejčovském tovaryšství v Rakousích, s Antonínem Michálkem a j. — Vedle vchodu do dnešního nového domu je ve skle provedený obraz zbořeného domku.

Nad domkem šuměl krásný vysoký jasan, který padl v den 18. března 1930, kdy přivázeli Jiráskovu urnu do Mistrova rodného města.

O něco dále, kde dnes stojí dům čp. 131, stávala *chalupa* starého *granatýra Václava Čejchana*, kde se scházivali staří na přástvy, vzpomínající na ruská tažení se Schwarzenberkem (Čejchan), na cestu císaře Josefa na Turov (Kliment), na Itálii (Krejčí Fidél Hanuš, nejrychlejší běžec z celého Padolí) a na selskou rebelii r. 1775, vedenou rtyňským rychtářem Antonínem Nývltem a Karlem Dostálem ze Lhoty Machovské, jemuž byla svěřena organizace vzpoury na Polickou a Broumovsku. „Guberno“ celé rebelie bylo ve Rtyni. Tyto samostatné episodické příběhy dokreslují v Kronice obraz celého kraje a života jeho lidu, obraz, jež cítíme věčně živým, a tím spíše pak, stojíme-li na místech, která mají přímý vztah k tomuto krásnému dílu.

Kolem hotelu „U mostu“ a hotelu „Slavie“, památníků historie hronovských ochotníků, přišli bychom na rohu ul. Dra Ed. Beneše a ul. Havlíčkovy k přízemnímu domku čp. 100, kde Jirásek bydlíval v r. 1901 a kde slavil své padesátiny.

Na levém břehu Metuje, poblíž Freiwaldova splavu, stával dolní mlýn Hejnův, kde mlíval Jiráskův otec. Dnes je tento mlýn od základu přebudován.

Opodál na témže břehu Metuje v čp. 80 bydlel *evangelík Zejdl*, u něhož se potají scházivali bratři k pobožnostem. Pod ochranou tajných evangelíků přicházeli v době „Temna“ po hraničních stezkách

do kraje šířitelé českobratrství a nepřátelé habsburského rodu, aby posilovali souvěrce ve víře a pomáhali jim čelit nejen náboženskému, ale také sociálnímu útisku. Obyvatelé, podezřelí z tajného „beranství“, t. j. tajné příchylnosti k víře Českých bratří, byli stopováni a byli-li usvědčeni, také trestáni. Tak Jan Jirásek z Hronova byl odsouzen k jednoroční práci obecní a pak ještě k šestinedělní práci v poutech.

V době nové kroniky, t. j. v první polovině 19. století, už byly poměry jiné, snesitelnější, neboť evangelíci se již mohli na základě tolerančního patentu z r. 1781 hlásit ke své víře, což také činili, pokud ovšem českobratrství, husitství, přestálo v jednotlivých rodech utrpení doby temna, nezlomeno ani pronásledováním, ani oslnivou nádherou baroka a nezaslepeno uměle vyráběnými zázraky nového „svatého“ Jana z Nepomuku. Katoličtí kněží snažili se ovšem i nadále vymýtiti všechno nekatolické ze svých farností, což jim přikazovala povinnost, a tak i P. Regner si stěžuje vikariátnímu úřadu na tajné schůzky, „jež se nerušeně konaly a dosud konají jmenovitě ve Velkém Poříčí u Josefa Seidla, ve Žďárkách u mlynáře Josefa Prouzy a ve Zličku u Antonína Volhejna. Účastníci těchto schůzek čtou protestantské knihy, zpívají protestantské písně . . .“ (B. Profeld: „Josef Regner“.)

Také to jsou události, s nimiž se Jirásek vyrovnává ve své kronice, předvádějící nám životní román evangelíka Václava Pavla a zobrazující utrpení evangelíků, byť ne již tak pronásledovaných. A Jirásek tu uvádí na scénu postavu, v evangelickém světě známou, Josefa Arnošta Bergmanna, evangelického pastora ze Stroužného, který v r. 1851 odejel s rodinou do Ameriky; cestou mu na lodi zemřela dcerka Otilka.

Jirásek vypráví v „Pamětech“, že evangelík Balcar založil r. 1864 v Hronově „svobodnou evangelickou církev českou“ a zmiňuje se o pastorovi Pavlu Jelenovi a jeho nástupci Josefu Šárovi (nar. 25. srpna 1843, † 16. ledna 1923). Za jeho působení postavena na „Chocholouši“ r. 1876 *evangelická modlitebna*, v níž byla 19. listopadu konána první pobožnost. Je v ulici Českých bratří za železniční tratí a vede k ní Havlíčkova ulice. U modlitebny byl zřízen také evangelický hřbitov, na němž je farář Šára pohřben.

Ve stráni pod Příčnicí v Palackého ul. čp. 264 ve vile *Vesna*, patřící řediteli Josefu Jiráskovi, bydlel Mistr v letech 1902—13; oslavil tu své šedesátiny.

Slavné 70. narozeniny zastihly však Aloise Jiráskova již v jeho vlastní vile, kterou si postavil v r. 1915 pod lesem Klikarovy hory „Na drahách“ (dnešní ul. maršála Stalina čp. 385). Ovocný sad kolem vily, malý lesík, keře šeříku, karafiáty, růže, jasmíny, klokoče, čilimníky a především pečlivá a starostlivá ruka jeho ženy obklopovaly krásou a péčí Mistra, který sedával při práci v dřevěné besídce. Od 1. dubna 1927 tady Jirásek osiřel. Toho dne mu zemřela jeho tichá a dobrá žena Marie, rodem Podhajscká, narozená v Litomyšli, s níž žil Jirásek ve spokojeném manželství od srpna 1879.

Poslední cestu vykonáme na *nový hřbitov*. To proto, abychom se poklonili Mistrově památce, abychom postáli u jeho hrobu a zašli také k hrobu jeho rodičů.

Svůj vřelý cit k rodičům projevil Jirásek nejen ve svých „Pamětech“, ale také v nápisu na pomníku jejich hrobu: „Celým srdcem žili dětem svým, Bůh odplat jim všechnu lásku, věčnou starost i klopotu.“ Jejich hrob má kamenný památník, zhotovený podle návrhu arch. Kotěry. Na něm je relief od sochaře St. Suchardy. Jak to Jirásek napsal ve svých „Pamětech“, tak nám to zní i zde vzpomínkou na jeho

otce: „Co se naklopotil, nastaral, jak vzdělání cenil a dětem by byl přál to největší. Učinil pro to, seč byl, a snad až nad své síly. Na svou dobu ve svém okolí byl svobodomyslný a u víře snáselivý.“ A o matce: „... a kdybych se ptal všech, kteří ji znali, a kdyby všichni o ní pověděli, chvály by neubýlo, ba rostla by a neztlumily by se a nezkalily jasné barvy na obrázku její milé podoby.“

A poněkud níže, poblíž hřbitovního kříže, v samém středu dolní části hřbitova, staneme tam, kde se skončila dlouhá a neobyčejně plodná a krásná cesta Aloise Jiráskova, spisovatele a člověka milovaného a ctěného celým národem. Jeho hrobka je dílem prof. Jar. Horejce a chová urnu s Mistrovým popelem, uloženou zde 19. března 1930, když byla ve furgonu projela místy, jež Jirásek posvětil svým perem. Byl to slavný národní pohřeb, tak jako byl národním i smutek ode dne 12. března, kdy Jirásek v Praze zemřel.

A tak tu u nás končíme svou vzpomínkovou cestu na místě, kde začíná Jiráskova nesmrtelnost.

— — —
Když navštívil Jiráskova v Hronově Karel Václav Rais, prováděl ho Mistr po městě i kraji a navštívil s ním všechna místa milá a významná. A když se Rais otázal Jiráskova, kterou svou knihu psal nejraději, Jirásek se zamyslel a s úsměvem odpověděl:

„Kterou? Inu, „U nás.“

A vzpomínáje na tento rozhovor, Rais dodává: „Dílem „U nás“ Jirásek nejkrásněji projevil hloubku srdce svého a kraji svému dal dar, že žádný syn krásnějšího dáti nemůže.“

JAN PETRÁK

NĚKOLIKA MÍSTY V OKOLÍ JIRÁSKOVA HRONOVA

Jiráskův buk

Kolem Husova sboru, který stojí u mostu na pravém břehu Metuje, přijdeme na pokraj malé rovinky, již se odedávna říkalo „V Padolí“; toto pojmenování přejal odtud Jirásek do své kroniky pro celý Hronov. Rovinka vlevo nad domkem č. 28, v němž bydlel Jirásek v letech 1895—97, přechází ve svah Jírovy hory, na níž stojí mohutný buk. Ten strom si Jirásek oblíbil a sedával pod ním v devadesátých letech, když psal „Magdalenu Rettigovou“ a jiné práce. Měl snad na mysli tento věkovitý strom, když psal pro „Květy“ r. 1887 svůj „List ze zápisníku“, v němž se vyznává ze své lásky ke stromům: „Shledávám se s nimi nejčastěji v samotách, kdež zůstaly utajeny lidské hrabivosti, nebo kdež je zachovala šetrnost prostého lidu. Co mne k nim vábí? Je-li to bezděčná úcta k vysokému věku, k síle, jež tolikrát déle než my odolává zkáze a smrti, nám tak za krátko souzené?“

Maternice

Do lesní obory za Jírovou horou umístil Jirásek část děje svých „Skaláků“. Ve zdejších lesích se skrýval Jiřík, který chodil krajem a burcoval lid k vzpouře proti panství náchodských Piccolominů.

Ještě je tu patrna skrýš, v níž přebýval, když se svým otcem a sourozenci musil před knížecími vojáky utéci ze Skalky. Věrné líčení těžkého života Skaláků a jejich přítele salaquardie Baltazara Užďana ukazuje na násilnictví pánů a útisk jejich poddaných.

Maternice má romantické zákoutí „U obrázku“ se studánkou, u níž leží několik oblých pískovcových kamenů. Jsou to prý zkamenělé chleby, které se proměnily v kámen lakomému sedlákovi za to, že nedopřál ubohému žebrákovi kus chleba.

Turov

I na tento Blaník Jiráskova kraje zavádí čtenáře kronika „U nás“, a to v souvislosti s rokytenským brdařem Králem, jehož tu jednou poděsil zpěv a bubnování, zaléhající k němu z nitra Turova. Také Jiráskova jinotajná dramatická pohádka „Pan Johanes“ má tady své dějiště.

„Skaláci“, „Skály“ i „Staré pověsti české“ oživují nám Turov příběhy, překrásně podávanými uměleckým perem Mistra Jiráska, na jehož návštěvu Turova 30. května 1924 Rokytenští dosud rádi vzpomínají.

Havlovice

„V tomto mlýně se narodil 24. II. 1794 P. Josef Regner, pěstoun a dobrodinec lidu, jež vedl po cestě osvěty a pokroku. Zemřel v Náchodě 11. V. 1852.“ Jen tolik říká pamětní deska, umístěná na bývalém mlýně v Havlovicích v krásném údolí Úpy mezi Úpicí a Babiččiným údolím. „Občané havlovičtí“, vypráví skalický učitel Josef Kolisko, „se vždy těšivali na prázdniny, neboť tu přicházel student Regner, který je nejen přívětivě pozdravoval, ale když pokdy

měli, o hospodářství, s poukazováním na požehnání Boží, vždy trefně poučoval.“

Boušín

I sem nás zavádí kronika „U nás“. Tady našla úkryt Justynka Lewitová u faráře Ondráška, pěstitel včel. Farní kronika poskytla Jiráskovi také některé prameny k jeho líčení. Jirásek rozvíjí sociální román boušinského učitele Josefa Šolty, v sousední Slatině, vzdělaného muže, jež těžké životní poměry doháněly k resignaci. Jirásek líčí, jak se Šolta rozhovorem s P. Havlovickým vrátil k životu.

Pavlišov, rodiště Josefa Krapky-Náchodského

Bez povšimnutí nemožno přejít to, že z Pavlišova, obce mezi Hronovem a Náchodem, z kraje, kde českobratrství, odpor k vykořisťovatelskému panstvu, časté bouře a vzpoury lidu proti vládcům náchodského zámku byly předchůdci bojů dělnického hnutí, pochází jeden z vynikajících dělnických buditelů, Josef Krapka-Náchodský.

K malému domku čp. 32 poblíž kostela je doslova přilepena nízká obílená chaloupka, jejíž střecha dosahuje normálně vysokému muži právě tak na prsa. A v této chaloupce se narodil Josef Krapka v r. 1862. V r. 1889 se uvedl ve středisku sociálních demokratů v Praze u Pštrosů deklamací svých básní z dělnického života. Jeho verše vzbudily pozornost, neboť z nich bylo cítit, že vytryskly tomuto proletáři přímo ze srdce a ze zkušeností jeho života. Přišel do Prahy v ošumělém obleku přímo od kočující divadelní společnosti, s níž jezdíval. Soudruzi, kteří na tom nebyli sociálně o nic lépe, ujali se tohoto proletářského básníka, který s plnou vervou s nimi připravoval

první máj r. 1890. Avšak i tak Krapka živořil. Zpíval básnil, pracoval a — pak spal na holé lavici u Pštrosů nebo občas u některého ze soudruhů. A při tom povzbuzoval k boji a brožurou „Jsou cihláři také lidé?“ burcoval cihlářské dělnictvo k boji za jeho práva, tak jako pomáhal organisovat ostatní dělníky. Své schopnosti posléze uplatnil jako redaktor několika časopisů („Bič“, „Heslo“, „Dělnické listy“). Jde do Vídně, kde zakládá literárně dramatický spolek „Máj“, a později rediguje „Hlas lidu“ v Prostějově, kde zemřel v roce 1909.

Na jeho rodném domku v Pavlišově byla odhalena v červenci r. 1934 pamětní deska tohoto znění: „Zde se narodil dělnický básník, žurnalista, apoštol socialismu Josef Krapka-Náchodský.“ Počátkem okupace soudruzi z Pavlišova desku uschovali. Deska je v bezpečných rukou našich pavlišovských soudruhů, kteří ji příležitostně znovu připevní na rodný domek Krapkův.

Náchodský zámek

Toto sídlo cizácké šlechty je místem, které se v Jiráskově tvorbě nejčastěji objevuje. Kronika „U nás“ vkládá sem příběh s Černým Vackem i epizody ze života P. Havlovického, „Paměti“ vyprávějí o osudech zámku za války r. 1866, „Skaláci“ líčí události kolem selských rebelií z r. 1775 a povídka „Na dvoře vévodském“, psaná r. 1876, je svým dějem zasazena do zámeckého prostředí a do města pod zámekem.

Dnes je náchodský zámek v rukou lidu, který s ním převzal dvojí dědictví: odkaz museální po cizích křesťanských a živý odkaz po Aloisu Jiráskovi. Správně píše František Kupka ve fejetonu „Lidových novin“

19. října 1949: „Je také dvojí sláva na tomto světě. Jedna, která může být beze škody odsunuta, a druhá, která má kořeny hluboko, hluboko v zemi tak, že ani vichřice jí nepohnula. A ten náchodský zámek je svědkem slávy obojí.“

Zámecká stráž je plna šeríku, jenž tu byl nasázen z popudu P. Havlovického, který v Náchodě zemřel jako děkan v r. 1852. Jeho hrob na starém náchodském hřbitově je poblíž vchodu do kostela.

Jiráskova chata na Dobrošově

stojí od r. 1923 a poskytuje rozhled na celý Jiráskův kraj, daleko na obzoru lemovaný krkonošským valem, odtud jako nadýchnutým. Vybudovali ji náchodští turisté podle plánu arch. Dušana Jurkoviče a slavnostně ji otevřeli veřejnosti v r. 1923.

Na žádný jiný kopec nevystupujeme s takovou lehkostí jako na tento vrch, jež první shledáme, blíže se k Jiráskově kraji a s nímž se naposledy loučíme, kdykoli se odtud musíme opět vracet. Stát u dobrošovské skály a dívat se odtud do kraje, znamená přehlížet dějiště řady děl Jiráskových a „Babičky“ Boženy Němcové.

A tak tady znovu, opouštějíce Jiráskův kraj, prožíváme osudy lidu, jemuž dal Mistr svými knihami dar nejkrásnější a věčně živý. Ukázal mu bohatou a slavnou jeho historii, v níž ne cizí šlechta, ale on, lid, byl hlavní a ústřední postavou. Svým dílem vytýčil Jirásek našemu lidu i jeho další cíl: konečné osvobození z područí šlechty a pánů a převzetí moci a vlády jím samým.

Dnes, kdy se náš lid dočkal tohoto cíle, může jen vděčně vzpomínat na svého Mistra, jehož knihami se posiloval, čerpaje z nich poučení, naději a víru.

Jiráskovo dílo je vskutku požehnané. Stalo se pramenem uvědomění lidu a účinnou zbraní v jeho boji za svobodu. Konečné osvobození naší vlasti a zdejšího kraje slavnou Rudou armádou bylo vyvrcholením boje, který vedl tak cílevědomě i Alois Jirásek a k němuž burcoval nás všechny. Po stopách jeho díla v jeho rodném kraji vystupujeme k nejkrásnějším výhledům do naší budovatelské přítomnosti i budoucnosti, o níž se náš geniální umělec tolik zasloužil.

JAN PETRÁK

OBSAH

Vladimír Semrád: Přehledka umělecké tvořivosti našeho lidu	7
Anna Sokolová: Hronovské dělnictvo v budovatelském úsilí	14
Jan Petrák: Jiráskovým Hronovem	22
Jan Petrák: Několika místy v okolí Jiráskova Hronova	44

VLASTIVĚDNÁ KNIHOVNA

4. SVAZEK

JIRÁSKŮV HRONOV

Vydala Osvěta, vydavatelství ministerstva informací a osvěty,
Praha, v roce 1951 — Spolupracovníci: Jan Petrák, Vladimír
Semrád a Anna Sokolová — Šéfredaktor vydavatelství
Norbert Pitthard — Vedoucí redaktor František Musil —
Odpovědný redaktor Ladislav Ulčák — Technický redaktor
Bohumil Mašta — Korektorka Marie Veselá

30111/453-557.21/51/6/III/1-54-1% — Sazba 16. VII. 1951
— Tisk 6. VIII. 1951 — 1. vydání — Náklad 5.500 výtisků —
Počet plánovacích archů 3,25, autorských archů 2,75, vyda-
vatelských archů 2,84 — Skupina papíru text 221, 82×108,
80 g, příloha 403, 70×100, 100 g — Vytiskly Jihočeské
tiskárny, n. p., základní závod, České Budějovice, písmem
petit New Ideal z nové sazby

Cena brož. 18,50 Kčs